

10. Степанчук В.М., Матвіїшина Ж.М., Рижов С.М., Кармазиненко С.П. Давня людина: палеогеографія та археологія. К.: Наук. думка. 2013. 208 с.
11. Рижов С.М. Мустьєрська обсидіанова стоянка М. Раковець IV на Закарпатті // Археологія. №4. 1998. С.91–107.
12. Рижов С.М. Стоянка Малий Раковець IV на Закарпатті. In: Варіабельність середнього палеоліту України. К.: Шлях, 2003. С.191–206.
13. Рыжов С.Н. Некоторые аспекты обработки камня на мустьерской стоянке М. Раковец IV в Закарпатье // Vita Antiqua. 1999. №1. С.3–17.
14. Рыжов С.Н., Матвишина Ж.Н., Пудовкина А.С., Левчук П.А. Стратиграфические и планиграфические исследования палеолитической стоянки Малий Раковец IV на Закарпатье. Vita Antiqua, 2009. С.60–72.
15. Рыжов С., Матвишина Ж., Кармазиненко С. Новые археологические и палеогеографические исследования нижнего плейстоцена в Закарпатье / Археология и геология Украины в региональном контексте. Под редакцией Масайоши Ямады и Сергея Рыжова. – Мейджи университет, Токио, Япония, 2015. С.43-64 // Ryzhov S., Matviyishyna Zh., Karmazinenko S. New archaeological and palaeogeographic investigations on the Lower Pleistocene period in Transcarpathia. Edited by Masayoshi Yamada and Sergii Ryzhov. Meiji University, Tokyo, Japan, 2015. P.43-64.
16. Ryzhov S. The Palaeolithic Site of Malyj Rakovets IV in Transcarpathia of Ukraine. International Joint Research Project, report 2013 // Archaeological and Geological Research in Ukraine. Center for Obsidian and lithic studies, Meiji University, 2014. P.19-25.
17. Hughes, R.E., Ryzhov, S. Trace element characterization of obsidian from the Transcarpathian Ukraine. Journal of Archaeological Science: Reports, 19 (March), 2018. P. 618–624. <https://doi.org/10.1016/j.jasrep.2018.03.030>

ПАЛЕОПЕДОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ НА ДАВНІХ ПОСЕЛЕННЯХ ЛЬВІВЩИНИ (ГЕОАРХЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ)

Жанна Матвіїшина¹, Олександр Пархоменко²

*¹Інститут географії НАН України, Київ; ²Національний університет
“Чернігівський колегіум” імені Т.Г. Шевченка, Чернігів*

Анотація. Проаналізовано публікації з інтерпретації даних щодо похованих ґрунтів у зв’язку з антропогенним навантаженням на природні комплекси, еволюцією природного середовища у голоцені. Досліджено поховані та фонові (сучасні) повнопрофільні голоценові ґрунти. Наведено особливості формування та приклади моно- та полігенетичних ліній розвитку ґрунтів. Встановлено, що проблема дослідження включає декілька аспектів, зокрема: загальні і теоретичні питання еволюції ґрунтів; методичні і експериментальні дослідження еволюції ґрунтів; природну та антропогенну еволюції ґрунтів; археологічне ґрунтознавство. Висвітлено особливості розвитку палеоґрунтів за допомогою палеопедагогічних методів дослідження. Досліджено поховані та фонові (сучасні) повнопрофільні голоценові ґрунти. Реконструйовано палеоландшафти на давніх поселеннях минулого.

Ключові слова: еволюція, природне середовище, ґрунт, ґрунтово-археологічний підхід, моно- та полігенетичні лінії розвитку ґрунтів.

PALEOPEDOLOGICAL STUDY IN ANCIENT SETTLEMENTS OF LVIV REGION (GEOARCHAEOLOGICAL ASPECT)

Zhanna Matviishyna¹, Oleksandr Parkhomenko²

¹Institute of Geography of National Academy Science of Ukraine, Kyiv, Ukraine

²T.H. Shevchenko national university “Chernihiv Colehium”, Chernihiv, Ukraine

Abstract. The publications on the datainterpretation on buried soils in connection with anthropogenic load on natural complexes, and the natural environment evolution in the Holocene were analyzed. Buried ancient and background (modern) full-profile Holocene grounds were investigated. Features of the formation and examples of mono- and polygenetic lines of soil development are presented. It was established that the research problem includes several aspects, in particular: general and theoretical issues of soil evolution; methodical and experimental studies of soil evolution; natural and anthropogenic soil evolution; archaeological soil science.

Keywords: evolution, natural environment, soil, soil and archaeological approach, mono and polygenetic line of soil.

Актуальність. Однією з важливих фундаментальних та прикладних проблем у палеогеографії на сьогодні є дослідження палеоґрунтів за допомогою геоархеологічного підходу (грунтово-археологічного підходу або напрямку), який нині все частіше використовується для реконструкції природних умов проживання давньої людини. Тому лишається актуальним питанням еволюції ґрунтів у їх співвідношенні з географічним середовищем.

Мета. Висвітлити особливості застосування ґрунтово-археологічного підходу задля вивчення природного середовища різних історичних епох з метою реконструкції обстановок минулого.

У наш час суцільне археологічне обстеження територій пам'яток стає надійним джерелом для історико-демографічних та палеопедологічних досліджень. В останні десятиріччя проводяться дослідження археологічних об'єктів методами археології та палеогеографії, з метою реконструкції характеру змін ландшафтів району дослідження. Важливу роль в інтерпретації даних з археологічних об'єктів з використанням педологічних методів відіграли дослідження вчених-дослідників голоцену України. Всі вони зазначають складність проблеми та необхідність комплексних методичних підходів до питань еволюції ґрунтів у голоцені. Останнім часом палеопедологічний підхід, а також метод хронорядів (геоархеологічний напрямок) (див. рис.) активно використовується під час палеогеографічних досліджень для реконструкції умов природного середовища проживання давньої людини авторами на конкретних археологічних пам'ятках [1–11].

Методика досліджень передбачала порівняння профілів ґрунтів на археологічних пам'ятниках – давніх поселеннях і фонових (за межами поселень). Аналіз профілів з наявністю даних датування за археологічними культурами дозволяє реконструювати загальні особливості давніх ґрунтів у порівнянні із сучасними фоновими, щоб встановити тренди розвитку.

Одним з регіонів дослідження є Львівщина. Так, нами За запрошенням директора рятівної археологічної служби науково-дослідного центру Інституту археології НАНУ О. Осаульчука на місці давньої стоянки неподалік с. Любеля та хутора Лисичин на Львівщині у Жовківському районі закладено 7 розчисток (розчистки №1, 2, 5, 7 на давньому поселенні та розчистки №3, 4, 6 фонові ґрунти). На території дослідження зафіксовані знахідки та артефакти, що відносяться до фінального палеоліту, енеоліту та епохи бронзи тимчасових поселень давньої людини. В більшості розчисток зафіксовані дернові ґрунти, що відповідають лучно-степовим підвищеним ділянкам сучасного Полісся, коли основним ґрунтоутворювальним процесом був дерновий. Поселення були розміщені на дещо підвищених ділянках з лучно-степовою рослинністю. В пониженнях

зафіксовані сучасні мулуваті-болотні ґрунти, які скоріш за все, були характерні і для давніх часів. Поширення зандрових відкладів визначило специфічний гранулометричний склад переважно супіщаних ґрунтів. Ґрунти фінального палеоліту формувалися в холоднішому за сучасний режимі клімату, рослинний покрив в той час був збіднений, а клімат близьким до перигляціального. Пізніше, в епоху енеоліту тут були розповсюджені дернові і дерново-підзолисті ґрунти в умовах вологішого, ніж сучасний клімату і панували обстановки лучного степу в межах зони Полісся.

Рис. Схема формування палеогеографічного дослідження ґрунтів

Згодом, 3500 років тому, клімат був дещо прохолодніший, що спричинило до формування дерново-підзолистих та дернових ґрунтів прохолоднішого і вологішого ніж тепер режиму клімату. Існували одночасно ландшафти лісові і лучні, але не сприятливі для розвитку землеробства. Поселення були тимчасовими для задоволення потреб кочового скотарства. Сучасні ґрунти даного району за результатами дослідження на підвищених ділянках переважно дернові. Їм властиве перезволоження з чим пов'язано формування освітленого гумусового горизонту на поверхні.

Неподалік с. Йосипівка на Львівщині нами досліджено ґрунти у 6-ти розчистках (4 ключові ділянки). Під час дослідження ґрунтів нами виявлено типи ґрунтів від лучних до світлосірих лісових. Останні характерні для поселення Йосипівка-3 і зафіксовані у розчистках №1,2 порівняно з фоновим ґрунтом. Культурні шари відносяться лише до гумусового горизонту верхньої частини профілю. Ймовірно, спочатку ґрунти розвивалися як світлосірі лісові, але окультурення призвело до розвитку дернових ґрунтів з розвиненими гумусовими горизонтами у порівнянні з фоновими, що відрізняються темно-сірим забарвленням. У наш час проходили процеси зведення лісів, що призвело до погіршення водно-фізичних властивостей ґрунту і формування ознак глейового процесу. На час функціонування давнього поселення панівним у ґрунтоутворенні був дерновий процес. Давнє поселення, як і зараз, розміщено в межах лісової зони з розвиненим комплексом ґрунтів від болотних, лучних на заплавах дрібних і великих річок, до лісових ґрунтів (темно- та світлосірих) на терасах, які формувалися під лісовим покривом. Природні умови в історичний час змінилися

не суттєво, але окультурення ґрунтів дало можливість ширше використовувати їх як сільськогосподарські угіддя. Різноманіття природних ландшафтів як раз і було необхідною умовою для розміщення поселення у межах зони мішаних лісів при надлишку опадів.

Отримані дані з вивчення особливостей геоархеологічного підходу у дослідженні природного середовища минулих часів відображають тенденцію еволюції ґрунтів, пов’язану зі змінами клімату у пізньому голоцені, що дозволяє стверджувати про інтенсивність та спрямованість голоценового педогенезу окремої території дослідження.

Список використаних джерел

1. Пархоменко О.Г. Результати дослідження голоценових ґрунтів на археологічних пам’ятках Середнього Придніпров’я // Фіз. геогр. та геоморфологія. К.: ВГЛ Обрії, 2006. Вип. 51. С. 152-156.
2. Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Еволюція ґрунтів та палеосередовища на давніх поселеннях у Жовківському районі Львівщини // Науковий вісник Чернівецького університету. Біологія (Біологічні системи). Т.4, Вип.1. Чернівці, 2012. С.49-54.
3. Пархоменко О.Г. Методичні основи дослідження голоценових ґрунтів як індикаторів змін природних умов минулого: геоархеологічний аспект // Фізична географія та геоморфологія. 2015. Вип.2 (78). С.16-21.
4. Матвіїшина Ж.М., Кармазиненко С.П., Дорошкевич С.П., Мацібора О.В., Кушнір А.С., Передерій В.І. Палеогеографічні передумови та чинники змін умов проживання людини на території України у плейстоцені та голоцені. *Український географічний журнал*. 2017. № 1. С. 19-29.
5. Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Антропогенна еволюція ґрунтів в межах давнього поселення III-IV ст. н.е. на Львівщині неподалік села Йосипівка // Другі Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наукової конференції. Суми. 2017. С.90-107
6. Hildebrandt-Radke I., Makarowicz P., Matviishyna Z., Parhomenko A., Lysenko S., Kochkin I. Late Neolithic and Middle Bronze Age barrows in Bukivna, Western Ukraine as a source to understand soil evolution and its environmental significance / *Journal of Archaeological Science: Reports* 27 (2019). P.1-11.
7. Матвіїшина Ж., Пархоменко О., Ситий Ю. Дослідження голоценових ґрунтів на території Національного історико-культурного заповідника “Тетьманська столиця” у м. Батурин на Чернігівщині. *Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць*. Чернівці: 2020. Вип. 824: Географія. С.15-25.
8. Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Дослідження ґрунтового покриву ландшафтної області Київського Полісся в межах давнього поселення Торчин-1 на Житомирщині. *The 1st International scientific and practical conference “Modern directions of scientific research development” (July 7-9, 2021) VoScience Publisher, Chicago, USA. 2021. P.346-356.*
9. Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Особливості формування ґрунтів археологічної пам’ятки неподалік с. Супівка на Вінниччині. *Наукові записки Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Географічні науки. Том 2. Випуск 2. 2021. С.15-26.*
10. Матвіїшина Ж., Пархоменко О. Палеопедологічні дослідження в межах археологічних об’єктів території Чернігівщині. *Культурний ландшафт як географічний феномен: Матеріали Міжнародної наукової конференції (23-25 вересня, 2021). Чернівці: Чернівецький національний університет, 2021. С. 74-76.*
11. Матвіїшина Ж.М., Пархоменко О.Г. Дослідження голоценових ґрунтів багатощарового поселення Мала Глумча-1 території Житомирського Полісся. Виклики, загрози та розвиток у галузі біології, сільського господарства, екології, географії, геології та хімії: